

Dr hab. inż. arch. Monika Ewa Adamska, prof. PO

Wydział Budownictwa i Architektury
Politechnika Opolska
ul. Katowicka 48, 45-061 Opole
mo.adamska@po.edu.pl

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

„Szkło artystyczne w architekturze współczesnej. Twórczość Tomasza Urbanowicza na tle innych światowych artystów szkła”

AUTOR: Mgr inż. arch. Konrad Urbanowicz

Promotor: Prof. dr hab. inż. arch. Barbara Gronostajska

Dyscyplina naukowa: architektura i urbanistyka

Jednostka: Wydział Architektury Politechniki Wrocławskiej

1. PODSTAWA OPRACOWANIA

1a. Pismo Przewodniczącego Rady Naukowej Dyscypliny Architektura i Urbanistyka Prof. dr hab. inż. arch. Rafała Czernerera, na podstawie uchwały Rady Dyscypliny Naukowej Architektura i Urbanistyka Politechniki Wrocławskiej z dnia 09.11. 2022 roku, przesłane pismem datowanym 16.01.2023 r.

1b. Umowa o dzieło nr 03/01/PRR/2023 zawarta w dniu 20.01.2023 r.

1c. Rozprawa doktorska w jednym woluminie

1d. Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. *o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*, z późn. zmianami

2. CHARAKTERYSTYKA ROZPRAWY

Praca doktorska „**Szkło artystyczne w architekturze współczesnej. Twórczość Tomasza Urbanowicza na tle innych światowych artystów szkła**” autorstwa Pana mgr inż. arch. Konrada Urbanowicza została przygotowana pod opieką Promotora prof. dr hab. inż. arch. Barbary Gronostajskiej.

Podjęta w pracy problematyka dotyczy zagadnień szkła artystycznego we współczesnym kontekście architektonicznym i przestrzennym, z odniesieniem do twórczości Tomasza Urbanowicza.

Ilustrowana rozprawa formatu A4 obejmuje jeden tom o zawartości 366 stron tekstu, 129 ilustracji oraz 530 fotografii. Praca ma 591 przypisów dolnych i odwołuje się do 208 pozycji bibliograficznych oraz 124 źródeł internetowych. Brak datowania rozprawy.

Całość składa się z 7 głównych rozdziałów, indeksu artystów i biur oraz systematyki projektów analizowanych w dysertacji w postaci tabelarycznych zestawień z podziałem na projekty ze szkła dmuchanego, szkła gładkiego, szkła piecowego oraz projekty Tomasza Urbanowicza (szczegółowe studia przypadku).

W rozdziale pierwszym: „Wprowadzenie” Autor przedstawia genezę powstania tematu i motywy wyboru problematyki badawczej.

Rozdział drugi: „Wstęp” zawiera określenie celów badawczych, zakresu pracy i zastosowanej metodologii. Ponadto zaprezentowano w nim przyjęte tezy i hipotezy badawcze oraz strukturę pracy.

Rozdział trzeci: „Historia szkła” obejmuje zarys historyczny szkła budowlanego i artystycznego z podziałem na witraż historyczny (X-XIX wiek), witraż XX wieku, technikę *dalle de verre* oraz wczesne szkło piecowe XX wieku.

W rozdziale czwartym: „Współczesne szkło” Doktorant systematyzuje i przedstawia technologie budowlane w szkło oraz szczegółowo technologie artystyczne w szkło z podziałem na: szkło dmuchane/antyczne, szkło gładkie/float i szkło piecowe/teksturowe.

Rozdział piąty: „Relacje sztuki i architektury” jest częścią rozprawy, w której Autor formułuje typologię związku ideowego uwzględniającą inspiracje twórcze towarzyszące artystom w kreacji dzieła oraz typologię związku fizycznego kompozycji ze szkła artystycznego z architekturą i przestrzenią, w której są umieszczone z ogólnym podziałem na związek bezpośredni (elementy stałe i ruchome) oraz związek pośredni. W ramach każdej z typologii głównych wyróżniono grupy i podgrupy.

Rozdział szósty: „Tomasz Urbanowicz: szkło reliefowe w architekturze” jest najobszerniejszą częścią pracy. Rozdział zawiera wprowadzenie do twórczości artysty poprzez zaprezentowanie esencji jego pracy twórczej, przybliżenie procesu projektowego i miejsca pracy oraz stosowanych technik w pracy z kolorem. Druga, główna część rozdziału obejmuje 33 studia przypadku.

Rozdział siódmy: „Wnioski” zawiera podsumowanie wyników przeprowadzonych badań. Pracę zamyka zestawienie projektów analizowanych w rozprawie doktorskiej przedstawione w formie tabelarycznej, streszczenia (w języku polskim i angielskim), bibliografia i netografia oraz spis ilustracji i fotografii.

3. OCENA MERYTORYCZNA ROZPRAWY

Przedłożona do recenzji rozprawa jest dziełem obszernym, zarówno w zakresie objętości jak i zawartych treści merytorycznych.

Doktorant podejmuje badania nad obiektami ze szkła artystycznego we współczesnym kontekście architektonicznym i przestrzennym, ze szczególnym uwzględnieniem twórczości Tomasza Urbanowicza, twórcy unikatowych kompozycji ze szkła artystycznego, którą przedstawia na tle innych światowych artystów szkła.

Na wstępie oceny, na podkreślenie zasługuje fakt ścisłego powiązania tematu badań naukowych z twórczością własną Doktoranta. Doświadczenie praktyczne Autora niniejszej rozprawy w zakresie nie tylko współpracy koncepcyjnej, projektowej, ale również realizacyjnej w obszarze szkła artystycznego, w ramach pracowni Archiglass, umożliwiła spojrzenie na podjętą problematykę z szerszej perspektywy.

Jako główną motywację podjęcia tematu Doktorant wskazuje swoje zainteresowanie potencjałem możliwości jak określa „szklnych interwencji

artystycznych w kontekście architektonicznym” oraz dostrzeżenie znaczącej pozycji Tomasza Urbanowicza w kraju i zagranicą jako twórcy szkła reliefowego. Z dokonanego przez Autora przeglądu literatury wynika, że mniej uwagi poświęcono zagadnieniom szkła artystycznego w architekturze, a w szczególności jego wpływu na odbiór przestrzeni w porównaniu z obszernie reprezentowaną problematyką szkła budowlanego, co uzasadnia podjęcie tematu.

Przedmiotem badań jest systematyka i typologia obiektów ze szkła artystycznego (w szczególności szkła piecowego/reliefowego) w kontekście architektonicznym ze szczególnym uwzględnieniem twórczości architekta i artysty Tomasza Urbanowicza.

Zakres badań stanowi twórczość Tomasza Urbanowicza i jego prace w technice szkła piecowego zrealizowane w XXI w. przedstawione na tle przykładów architektonicznego szkła odlewanego autorstwa reprezentatywnych artystów współczesnych. W opinii recenzenta w części pracy omawiającej jej zakres, dla większej czytelności rozprawy, powinny zostać zapowiedziane współczesne projekty ze szkła artystycznego analizowane w dysertacji, z uzasadnieniem ich wyboru jako znaczących dla treści i zrozumienia pracy. Projekty te zestawione zostały w rozdziale 10: „Systematyka projektów”. Z tabelarycznych zestawień rozdziału wynika, że w dysertacji zostało przeanalizowanych łącznie 140 przykładów, w tym 12 projektów ze szkła dmuchanego z lat 1973–2021, 47 projektów ze szkła gładkiego z lat 1985–2022 oraz 81 projektów ze szkła piecowego z lat 1993–2024. Wśród przykładów znalazło się blisko 60 projektów autorskich lub współautorskich Tomasza Urbanowicza. Natomiast szczegółowe studia przypadku tworzą 33 projekty autorskie i współautorskie artysty zrealizowane w latach 2003–2021.

Problematyka podjęta w rozprawie w ocenie recenzenta jest ważna z jednej strony wobec dynamicznego rozwoju technologii i metod produkcji szkła artystycznego w ostatnich kilku dekadach, poszerzającego zdecydowanie obszary jego zastosowania w przestrzeni architektonicznej i urbanistycznej, z drugiej dla usystematyzowania i przedstawienia znaczącej twórczości Tomasza Urbanowicza w kontekście światowej sztuki szkła. Rozwój technologii i metod przekłada się na różnorodne możliwości zastosowania nowatorskich rozwiązań w opracowaniu szkła artystycznego, a tym samym kreowanie oryginalnego i indywidualnego wizerunku budowli i przestrzeni. Ogłoszenie przez ONZ minionego roku 2022 Międzynarodowym Rokiem Szkła stanowi o docenieniu tego materiału i szerokich możliwości jego zastosowania.

W rozprawie założono 4 główne cele (s. 7–8):

- (i) uporządkowanie istniejących typologii obejmujące artystyczne obiekty szklane w architekturze;
- (ii) opracowanie i usystematyzowanie typologii szkła piecowego w architekturze;
- (iii) określenie miejsca występowania oraz datowania poszczególnych przykładów;
- (iv) przedstawienie najważniejszych realizacji architekta i artysty Tomasza Urbanowicza.

Ponadto sformułowano 3 dodatkowe cele (s. 7–8):

- (i) ukazanie na wybranych przykładach charakterystycznych rozwiązań konstrukcyjnych, materiałowych i funkcjonalnych;

- (ii) przedstawienie całościowego procesu projektowo-realizacyjnego Tomasza Urbanowicza od inspiracji poprzez wykonanie, aż do końcowego montażu;
- (iii) określenie głównych efektów wpływu szklanych obiektów artystycznych na architekturę i przestrzeń publiczną.

Według Autora istotą pracy jest utworzenie zbioru typologii zastosowania szkła artystycznego w relacji z architekturą (s. 8), co ma swoje odzwierciedlenie w sformułowanych celach głównych. Zdaniem recenzenta nieco dyskusyjne wydaje się przypisanie wagi niektórym celom: główny cel (iii) mógłby stanowić cel dodatkowy, natomiast cel dodatkowy (iii) mógłby w pełni stanowić cel główny.

W ramach rozprawy przeprowadzone zostały badania empiryczne, które dotyczą zapisu i analizy autorskich procesów twórczych, w tym inspiracji projektowych, technologii oraz zamierzonych efektów oddziaływań. Badania te zrealizowano z zastosowaniem metod badań ilościowych i jakościowych oraz studiów przypadku. Wśród zastosowanych technik badawczych znalazły się m.in. : badania literaturowe, analiza i krytyka piśmiennictwa, zbieranie dokumentacji, obserwacje, wywiad bezpośredni. Metodologia badawcza, zdaniem recenzenta, została przyjęta prawidłowo i nie budzi zastrzeżeń.

W rozprawie zostały skonstruowane 3 tezy badawcze (s. 18–19):

- (i) Wybrane kompozycje ze szkła artystycznego uzupełniają i wzbogacają wizualnie rozwiązania architektoniczne poprzez tworzenie przegród stałych lub ruchomych oraz elementów dekoracyjnych związanych ideowo z budynkiem.
- (ii) Zastosowana technika ekspresji artystycznej i proces technologiczny wykonania szklanej pracy, obejmujący między innymi gięcie, barwienie czy laminowanie, pozwala na osiągnięcie różnorodnych efektów wizualnych, które wpływają na ostateczną formę obiektu lub jego części.
- (iii) Tomasz Urbanowicz kieruje się w projektowaniu myślą nadrzędną, tworząc motyw przewodni prac na podstawie różnorodnych inspiracji, budujących związek ideowy dzieł z dedykowaną przestrzenią.

Recenzent zgadza się z tak wyrażonymi autorskimi tezami. Dwie pierwsze części odnoszące się do obecności kompozycji ze szkła artystycznego w architekturze oraz wpływu zastosowanych technologii i technik na różnorodność wizualną, choć poprawnie sformułowane, niosą stosunkowo oczywisty przekaz. Trzecia część tezy jest znacznie bardziej interesująca w swojej charakterystyce podejścia artystycznego w pracy zawodowej Tomasza Urbanowicza.

Autor formułuje również 3 hipotezy badawcze:

- (i) Prace artystyczne ze szkła piecowego mogą wprowadzać do obiektów architektonicznych dodatkową wartość, bardziej złożoną wizualnie od rozwiązań ze szkła gładkiego i dmuchanego.
- (ii) Kompozycje projektowane w nurcie *site-specific* mogą pełnić określone funkcje w budynku lub przestrzeni, niosąc przekaz symboliczny, tworząc zaplanowaną narrację czy identyfikację wizualną, budując tożsamość miejsca i podnosząc walory estetyczne przestrzeni.
- (iii) Poszukiwania projektowe i proces realizacji indywidualnych rozwiązań twórczych wraz z analizą tego procesu mogą być źródłem dalszego rozwoju

technologii i mogą wpływać na poszerzenie możliwości zastosowań i form wyrazu w szkłe artystycznym w kontekście architektonicznym, w szczególności w odniesieniu do współczesnych technik odlewniczych.

Rozprawa doktorska w zakresie swojej struktury składa się, według Autora, z dwóch zasadniczych części. Część pierwsza dotyczy systematyki dziedziny szkła artystycznego, składają się na nią rozdziały: czwarty „Współczesne szkło” i piąty „Relacje sztuki i architektury”. Część druga zawiera analizę twórczości Tomasza Urbanowicza (rozdział szósty). Zasadnicze części pracy poprzedzają trzy rozdziały (1-3) zawierające wprowadzenie, wstęp i zarys historii szkła. W rozdziałach (1-3) mogłoby jeszcze znaleźć się wyjaśnienie wybranych definicji i pojęć, których część zawarta jest w m.in. w treści rozdziału czwartego. Rozprawę zamykają wnioski (rozdział siódmy).

W rozdziale czwartym „Współczesne szkło” opartym na ogólnym podziale na szkło dmuchane, gładkie i piecowe Autor precyzyjnie systematyzuje stosowane metody i techniki dla osiągnięcia określonego efektu artystycznego ilustrując każdą z nich przykładami realizacji, również autorstwa Tomasza Urbanowicza. W tym rozdziale, obok usystematyzowania metod i technik, na wyróżnienie zasługują autorskie ideogramy opracowane dla poszczególnych technologii szkła zastosowane następnie w dalszej części dysertacji. Rozdział podsumowuje autorski schemat technik w szkłe artystycznym w kontekście architektonicznym.

Rozdział piąty systematyzuje z kolei relacje sztuki szkła i architektury. W tym rozdziale Autor formułuje dwie autorskie typologie:

- typologię związku ideowego uwzględniającą źródła inspiracji,
- typologię związku fizycznego odnoszącą się do umiejscowienia w architekturze.

W pierwszej typologii Doktorant proponuje podział na pięć głównych grup inspiracji: (i) obiekt architektoniczny, (ii) kontekst kulturowy, dziedzictwo i historię, (iii) kontekst fizyczny miejsca, (iv) inwestor, użytkownik oraz (v) motyw wiodący – niezależny. Każda grupa ma następnie dalsze wewnętrzne podziały. W drugiej typologii Autor dzieli obiekty artystyczne na dwie główne grupy oparte o związek bezpośredni/element stały i pośredni/element ruchomy, a następnie wyróżnia w nich liczne grupy i podgrupy. W tym rozdziale na uwagę zasługują kolejne autorskie ideogramy ilustrujące poszczególne grupy w każdej z typologii, zastosowane następnie w dalszej części dysertacji oraz konsekwentnie realizowane odniesienie do analizowanych w pracy przykładów dzieł.

Zasadniczą częścią rozdziału szóstego „Tomasz Urbanowicz: szkło reliefowe w architekturze” jest wielokrotne studium przypadku zawierające 33 przykłady autorskich i współautorskich realizacji przedstawionych na ponad 130 stronach. Studium zostało przedstawione w 10 grupach opartych o typologię związku ideowego sformułowaną w rozdziale piątym. Każdy obiekt artystyczny opracowany został według spójnego schematu z podziałem na treści dotyczące koncepcji, realizacji i efektu oddziaływania poprzedzone ilustrowaną kartą z informacjami o obiekcie artystycznym, architektonicznym, inspiracjach, typologii związku fizycznego oraz zastosowanych technologiach. Czytelność karty wzmacnia zastosowanie ideogramów opracowanych w rozdziałach czwartym i piątym.

Wielokrotne studium przypadku opracowane zostało niezwykle rzetelnie, przyjęta i konsekwentnie realizowana koncepcja spójnego przedstawiania poszczególnych przykładów dobrze porządkuje obszerny materiał badawczy. W tym miejscu

należałoby zadać jednak pytanie o podstawy wyboru przykładów do studium przypadku oraz kolejność ich przedstawienia w każdej z 10 grup. W części odpowiedź na to pytanie można znaleźć w 6.3 „Najważniejsze projekty”, gdzie wyróżnionych zostało kilkanaście dzieł Tomasza Urbanowicza zawartych następnie w studium przypadku. Część 6.8 „Studium przypadku – systematyka według źródeł inspiracji”, w opinii recenzenta, powinna zawierać szersze wprowadzenie do tej obszernej i ważnej części rozprawy. Obok mocniejszego uzasadnienia wyboru przykładów i wskazania ich liczby, mogłaby tu się również znaleźć tabela wszystkich przykładów ze studium przypadku z podziałem na typologiczne grupy, wprowadzająca do tej obszernej części i ułatwiająca „poruszanie się” w jej treściach merytorycznych. W części zadanie to spełnia chronologiczne zestawienie 6.9.1 zawierające jednak wszystkie projekty i realizacje (ok. 60) analizowane w dysertacji, w tym 33 studia przypadku. Zdaniem recenzenta narrację rozdziału wzmocniłoby również podsumowanie, np. w zakresie osiągniętych efektów wpływu szklanych obiektów artystycznych na architekturę i przestrzeń publiczną, co stanowiłoby syntezę odpowiedzi na jeden z celów dodatkowych.

Wnioski zawiera stosunkowo krótki rozdział siódmy, w którym Autor koncentruje się na dowiedzeniu słuszności postawionych w pracy tez i hipotez oraz syntetycznej charakterystyce twórczości Tomasza Urbanowicza, ze zwróceniem uwagi na różnorodność wizualną i technologiczną dzieł oraz własnoręczne przeprowadzanie procesu kreacji dzieła (od fazy koncepcyjnej do realizacji). Nie znalazł się tutaj wywód o spełnieniu zakładanych w dysertacji celów, które w opinii recenzenta zostały osiągnięte w poszczególnych rozdziałach. Treści zawarte w rozdziale „Wnioski” wydają się, zdaniem recenzenta, jednak dość skromne wobec ogromu materiału badawczego. Trochę szkoda, że Doktorant utrzymuje w nim w całości naukowy reżim i bezosobową narrację wypowiedzi. Wydaje się, że treści tego rozdziału mogłoby uzupełniać spojrzenie Autora z perspektywy artysty i praktyka.

Niewątpliwą wielką wartością pracy, zasługującą na szczególne wyróżnienie, jest zebrany i znakomicie opracowany materiał graficzny starannie wkomponowany w treści poszczególnych rozdziałów. Jak już wspomniano dysertację ilustruje blisko 130 rycin i ponad 500 fotografii. Zbiór te tworzą zdjęcia realizacji, projekty, szkice, akwarele, makiety, które wizualizują i wzmacniają naukową narrację rozprawy oraz czynią ją bardziej przejrzystą i zrozumiałą.

4. REDAKCJA PRACY

Konstrukcja pracy jest w zasadzie czytelna i logicznie zaplanowana. Analiza treści poszczególnych rozdziałów pozwala stwierdzić ich spójność i logiczność w zakresie układu treści, w większości również kompletność. Wywód został przeprowadzony właściwie, na uznanie zasługuje precyzyjny język rozprawy oraz wysoki poziom redakcyjny. Rozprawa została zaopatrzona w liczne przypisy dolne prawidłowo skonstruowane, literatura przedmiotu, uzupełniona netografią, jest obszerna i obejmuje również najnowsze publikacje odnosząc się do źródeł krajowych i światowych.

Uwaga krytyczna dotyczy spisu treści, który nie odzwierciedla w pełni treści rozprawy, ponieważ nie znalazła się w nim pełna struktura rozdziałów. Przykładowo podrozdział 4.2.1. „Szkło dmuchane antyczne” ma dalszy podział na 4.2.1.1 „Witraż współczesny – Laminowane szkło antyczne” oraz na 4.2.1.2 „Obiekty przestrzenne”. W przypadku podrozdziału 4.2.2. „Szkło gładkie – FLOAT” w

kolejnych częściach: 4.2.2.1- 4.2.2.6 przedstawiono metody wprowadzenia koloru i wzoru, techniki barwienia laminatu, matowienia laminatu i rzeźbienia powierzchni, łączenia, podświetlania i gięcia, których obecności w rozprawie nie odczyta się ze spisu treści.

5. PODSUMOWANIE I WNIOSEK KOŃCOWY

Podjęta przez Doktoranta problematyka współczesnego szkła artystycznego w architekturze przedstawiona przez pryzmat twórczości Tomasza Urbanowicza jest ważna i aktualna. Niezależnie od przedstawionych uwag dotyczących możliwości rozwinięcia niektórych części pracy dla uczytelnienia i wzmocnienia wywodu naukowego pracę doktorską Pana mgr inż. arch. Konrada Urbanowicza oceniam wysoko.

Rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie sformułowanego problemu badawczego, potwierdza specjalistyczną i ugruntowaną wiedzę teoretyczną Doktoranta oraz jego umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej wraz z właściwym doбором metod badawczych. Dokonane usystematyzowanie metod i technik stosowanych we współczesnym szkłe artystycznym, opracowane typologie: związku ideowego i związku fizycznego oraz przedstawienie najważniejszych realizacji Tomasza Urbanowicza stanowią istotny wkład w rozwój nauki.

Zasługująca na uznanie wiedza Autora i znajomość badanej problematyki, bardzo dobry warsztat naukowy, logicznie przeprowadzony wywód naukowy, wysoki poziom redakcyjny pracy w pełni upoważniają mnie do wnioskowania o wyróżnienie rozprawy doktorskiej.

Przedstawiona do oceny rozprawa doktorska Pana mgr inż. arch. Konrada Urbanowicza jest autorskim opracowaniem naukowym stanowiącym istotny wkład w rozwój dyscypliny architektura i urbanistyka i spełnia wymogi stawiane w Ustawie o stopniach naukowych i tytule naukowym... z późniejszymi zmianami, z dnia 14 marca 2003 roku.

Niniejszym oceniam pozytywnie pracę doktorską Pana mgr inż. arch. Konrada Urbanowicza zatytułowaną „**Szkło artystyczne w architekturze współczesnej. Twórczość Tomasza Urbanowicza na tle innych światowych artystów szkła**” i wnoszę do Rady Dyscypliny Naukowej Architektura i Urbanistyka Politechniki Wrocławskiej o przyjęcie rozprawy i jej dopuszczenie do kolejnych etapów postępowania.

Opole, 25 marca 2023 r.

Dr hab. inż. arch. Monika Ewa Adamska, prof. PO

